

Zbirka odločb sodne prakse

SKLEPNI PREDLOGI GENERALNEGA PRAVOBRANILCA
NICHOLASA EMILIOUJA,
predstavljeni 4. maja 2023¹

Zadeva C-294/22

Office français de protection des réfugiés et apatrides (OFPRA)
proti
SW

(Predlog za sprejetje predhodne odločbe, ki ga je vložil Conseil d'État (državni svet, Francija))

„Predhodno odločanje – Območje svobode, varnosti in pravice – Azil – Status begunca oziroma status subsidiarne zaščite – Direktiva 2011/95/EU – Pogoji, ki jih morajo izpolnjevati državljani tretjih držav ali osebe brez državljanstva, ki zaprosijo za status begunca – Osebe brez državljanstva palestinskega rodu, ki so prejemale pomoč Agencije Združenih narodov za pomoč in zaposlovanje palestinskih beguncev na Bližnjem vzhodu (UNRWA) – Člen 12(1)(a) – Izključitev iz statusa begunca – Prenehanje zaščite ali pomoči UNRWA – Pogoji za samodejno upravičenost do ugodnosti iz Direktive 2011/95 – Pomen izraza „kadar je takšna zaščita ali pomoč prenehala iz katerega koli razloga““

I. Uvod

1. SW, tožeča stranka v postopku v glavni stvari, je oseba brez državljanstva palestinskega rodu, rojena v Libanonu, pod zaščito Agencije Združenih narodov za pomoč in zaposlovanje palestinskih beguncev na Bližnjem vzhodu (UNRWA). Zaradi kritičnega zdravstvenega stanja je zapustil Libanon in zaprosil za azil v Franciji, pri čemer je trdil, da je zaščita ali pomoč, ki mu jo je zagotavljala UNRWA, „prenehala“, saj v Libanonu ne more biti deležen zdravstvene oskrbe in zdravljenja, ki ju potrebuje za preživetje.²

¹ Jezik izvornika: angleščina.

² Konec maja 2021 je bilo 5,8 milijona palestinskih beguncev pod okriljem UNRWA, medtem ko je bilo 21,3 milijona beguncev pod zaščito visokega komisarja Združenih narodov za begunce (UNHCR) (glej UNHCR, 16. junij 2022, „Global displacement hits another record, capping decade-long rising trend“, na voljo na spletni strani: <https://www.unhcr.org/news/press/2022/6/62a9d2b04/unhcr-global-displacement-hits-record-capping-decade-long-rising-trend.html>).

2. V teh okoliščinah je Sodišče pozvano, naj razloži člen 12(1)(a) Direktive 2011/95/EU,³ ki ga je že večkrat obravnavalo.⁴Natančneje, ponuja se mu priložnost, da opredeli, ali in – če je tako – v katerih okoliščinah je mogoče šteti, da je zaščita ali pomoč UNRWA osebi brez državljanstva palestinskega rodu „prenehala“ v smislu te določbe ter je zato ta oseba *ipso facto* kot begunec upravičena do ugodnosti iz navedene direktive, če na območju delovanja UNRWA ne more biti deležna zdravstvene oskrbe, ki jo potrebuje.

II. Pravni okvir

A. Mednarodno pravo

1. Ženevska konvencija

3. Člen 1(D) Ženevske konvencije⁵ določa:

„Ta Konvencija se ne uporablja za osebe, ki zdaj uživajo varstvo ali pomoč drugih organov ali agencij Združenih narodov, razen visokega komisarja Združenih narodov za begunce.

Kadar bi takšno varstvo ali pomoč iz kateregakoli razloga prenehala, položaj teh oseb pa ne bi bil dokončno urejen v skladu z ustreznimi resolucijami Generalne skupščine Združenih narodov, bodo te osebe *ipso facto* upravičene do ugodnosti te Konvencije.“

2. Resolucije Generalne skupščine Združenih narodov o UNRWA

4. UNRWA je bila ustanovljena na podlagi Resolucije Generalne skupščine Združenih narodov št. 302 (IV) z dne 8. decembra 1949. Mandat te agencije se redno podaljšuje, sedanji pa se ji izteče 30. junija 2023. Območje delovanja UNRWA obsega Libanon, Sirijo, Jordanijo, Zahodni breg (vključno z vzhodnim Jeruzalemom) in območje Gaze.

5. UNRWA je treba glede na naravo njenih dejavnosti šteti za „organ[...] ali agencij[o] Združenih narodov, razen visokega komisarja Združenih narodov za begunce“ v smislu člena 1(D) Ženevske konvencije.

³ Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta z dne 13. decembra 2011 o standardih glede pogojev, ki jih morajo izpolnjevati državljani tretjih držav ali osebe brez državljanstva, da so upravičeni do mednarodne zaščite, glede enotnega statusa beguncev ali oseb, upravičenih do subsidiarne zaščite, in glede vsebine te zaščite (UL 2011, L 337, str. 9).

⁴ Glej sodbe z dne 17. junija 2010, Bobol (C-31/09, EU:C:2010:351; v nadaljevanju: sodba Bobol); z dne 19. decembra 2012, Abed El Karem El Kott in drugi (C-364/11, EU:C:2012:826; v nadaljevanju: sodba Abed El Karem El Kott in drugi); z dne 25. julija 2018, Alheto (C-585/16, EU:C:2018:584; v nadaljevanju: sodba Alheto); z dne 13. januarja 2021, Bundesrepublik Deutschland (Status begunca osebe brez državljanstva palestinskega rodu) (C-507/19, EU:C:2012:731; v nadaljevanju: sodba Bundesrepublik Deutschland (Status begunca osebe brez državljanstva palestinskega rodu), in z dne 3. marca 2022, Secretary of State for the Home Department (Status begunca ali osebe brez državljanstva palestinskega rodu) (C-349/20, EU:C:2022:151; v nadaljevanju: sodba Secretary of State for the Home Department (Status begunca ali osebe brez državljanstva palestinskega rodu). Več izmed teh sodb se nanaša na razlago člena 12(1)(a) Direktive Sveta 2004/83/ES z dne 29. aprila 2004 o minimalnih standardih glede pogojev, ki jih morajo izpolnjevati državljani tretjih držav ali osebe brez državljanstva, da se jim prizna status begunca ali osebe, ki iz drugih razlogov potrebuje mednarodno zaščito, in o vsebini te zaščite (UL, posebna izdaja v slovenščini, poglavje 19, zvezek 7, str. 96), ki je bila razveljavljena in nadomeščena z Direktivo 2011/95. Ker pa je ta določba enaka členu 12(1)(a) zadnjenavedene direktive, se bom skliceval na sodbe, ki se nanašajo na en ali drugi instrument, ne da bi razlikoval med njimi.

⁵ Konvencija o statusu beguncev, podpisana v Ženevi 28. julija 1951 (*Recueil des traités des Nations unies*, zvezek 189, št. 2545, 1954, str. 150), je začela veljati 22. aprila 1954. Dopolnjena in spremenjena je bila s Protokolom o statusu beguncev, sklenjenim v New Yorku 31. januarja 1967, ki je začel veljati 4. oktobra 1967 (v nadaljevanju: Ženevska konvencija).

6. V skladu z Resolucijo Generalne skupščine Združenih narodov št. 74/83 z dne 13. decembra 2019 je treba dejavnosti agencije UNRWA izvajati ob upoštevanju „dobrega počutja, zaščite in človeškega razvoja palestinskih beguncev“. Poleg tega zagotavlja „pomoč [za zadovoljevanje osnovnih potreb] na področju zdravja, izobraževanja in preživljanja“.

B. Pravo Evropske unije

7. V uvodni izjavi 15 Direktive 2011/95 je navedeno:

„(15) Državljan tretjih držav ali osebe brez državljanstva, ki jim je dovoljeno ostati na ozemljih držav članic iz razlogov, ki ne izhajajo iz potrebe po mednarodni zaščiti, temveč iz razlogov, ki izhajajo iz diskrecijske odločitve, ki temelji na razlogih sočutja ali humanitarnosti, ne sodijo na področje uporabe te direktive.“

8. Člen 12 te direktive, naslovljen „Izključitev“, določa:

„1. Državljan tretje države ali oseba brez državljanstva ne more biti begunec, če:

(a) sodi na področje uporabe člena 1(D) Ženevske konvencije glede zaščite ali pomoči organov ali uradov Združenih narodov, razen Visokega komisarja Združenih narodov za begunce. Kadar je takšna zaščita ali pomoč prenehala iz katerega koli razloga, ne da bi se položaj takšne osebe dokončno uredil skladno z ustreznimi resolucijami, ki jih je sprejela Generalna skupščina Združenih narodov, so takšne osebe samodejno upravičene do ugodnosti iz te direktive;

[...]“

C. Nacionalno pravo

9. Direktiva 2011/95 je bila v francosko pravo prenesena z Loi n° 2015-925 du 29 juillet 2015 relative à la réforme du droit d'asile (zakon št. 2015-925 z dne 29. julija 2015 o reformi pravice do azila) (JORF št. 0174 z dne 30. julija 2015) in z Décret n° 2015-1166 du 21 septembre 2015 pris pour l'application de la loi n° 2015-925 du 29 juillet 2015 relative à la réforme du droit d'asile (uredba št. 2015-1166 z dne 21. septembra 2015 o izvajanju zakona št. 2015-925 z dne 29. julija 2015 o reformi pravice do azila) (JORF št. 0219 z dne 22. septembra 2015).

10. Z zakonom št. 2015-925 z dne 29. julija 2015 o reformi pravice do azila je bil v Code de l'entrée et du séjour des étrangers et du droit d'asile (zakonik o vstopu in prebivanju tujih državljanov ter pravici do azila) vstavljen člen L711-3. Prvi odstavek tega člena v različici, ki se uporablja za spor, določa:

„Status begunca se ne prizna osebi, za katero se uporablja ena od izključitvenih klavzul iz oddelka D, E ali F člena 1 Ženevske konvencije z dne 28. julija 1951 [...].“

III. Dejansko stanje, nacionalni postopek in vprašnji za predhodno odločanje

11. SW je oseba brez državljanstva palestinskega rodu. Rodil se je leta 1976 v Libanonu in do februarja 2019 živel v tej državi, ki je del območja delovanja UNRWA. Je registriran pri UNRWA in je zato upravičen do zaščite ali pomoči te agencije. Libanon je zapustil februarja 2019 in avgusta 2019 prispel v Francijo, kjer je zaprosil za azil.

12. Prošnja SW za azil je bila 11. oktobra 2019 zavrnjena z odločbo Office français de protection des réfugiés et des apatrides (francoska agencija za zaščito beguncev in oseb brez državljanstva, v nadaljevanju: OFPRA), ki mu je zavrnila tako status begunca kot tudi subsidiarno zaščito.

13. SW je zoper to odločbo vložil pritožbo pri Cour nationale du droit d'asile (sodišče, pristojno za odločanje o pravici do azila, Francija; v nadaljevanju: CNDA). CNDA je kot upoštevna ugotovilo ta dejstva.

- SW že celo življenje trpi za resno obliko talsemije, to je genetske motnje, ki vpliva na tvorbo hemoglobina in med drugim zahteva redne transfuzije krvi.
- SW je med odraščanjem zaradi svojega bolezenskega stanja potreboval vse pogostejše transfuzije krvi. UNRWA ga je usmerila v bolnišnico palestinskega rdečega križa, vendar trdi, da tam ni mogel dobiti ustreznega zdravstvenega varstva. Zato se je odločil, da bo transfuzije krvi raje dobival od očeta.
- Leta 2014 je oče SW, ki je sina dotlej oskrboval s svojo krvjo za transfuzije, ki jih je potreboval za preživetje, umrl. SW je nato začel prejemati transfuzije krvi kompatibilnih darovalcev, ki jih je poiskal sam.
- Zdravnik mu je še povedal, da mora za to, da se bo izognil zapletom glede svoje bolezni, jemati posebno zdravilo za jetra in srce, ki pa mu ga niti UNRWA – zaradi pomanjkanja ustreznih sredstev – niti nobena od palestinskih organizacij za pomoč – ker SW ni član nobene od palestinskih političnih strank – ni želela priskrbeti.
- SW ni imel dovolj denarja, da bi prejel zdravniško pomoč iz katerega koli drugega vira in si ni mogel zagotoviti dostopa do tega zdravila.

14. CNDA je z odločbo z dne 9. decembra 2020 SW priznalo status begunca z obrazložitvijo, da mu UNRWA ne more zagotoviti zadostnega dostopa do specializirane zdravstvene oskrbe, ki jo zahteva njegovo zdravstveno stanje. Poleg tega naj mu UNRWA ne bi zagotovila življenjskih razmer v skladu s svojo nalogo in naj bi resno ogrozila njegovo osebno varnost. Zato naj bi bilo treba šteti, da je bil SW prisiljen zapustiti Libanon.

15. OFPRA je zoper to odločbo vložila pritožbo pri Conseil d'État (državni svet, Francija), pri čemer je trdila, prvič, da CNDA ni preučilo, ali je SW Libanon zapustil, ker je bil prisiljen zapustiti območje delovanja UNRWA zaradi groženj za svojo varnost, drugič, da je to sodišče napačno uporabilo pravo, ker je odločilo, da je treba šteti – ker UNRWA ni mogla plačati ali SW drugače zagotoviti zdravstvenega varstva – da je dejanska zaščita ali pomoč te agencije prenehala, in tretjič, da je prav tako napačno uporabilo pravo, ker je menilo, da je plačilo specializirane

zdravstvene oskrbe⁶ zajeto z nalogo UNRWA. Poleg tega je OFPRA še trdila, da ni dokazano, da SW ni mogel biti deležen ustrezne zdravstvene oskrbe v Libanonu.

16. Conseil d'État (državni svet) je opozoril, da v skladu s členom 12(1)(a) Direktive 2011/95 oseba ne more biti begunec, če sodi na področje uporabe člena 1(D) Ženevske konvencije, kar velja, če je zadevna oseba oseba brez državljanstva palestinskega rodu, ki ima zaščito ali pomoč UNRWA, razen če ta zaščita ali pomoč ni „prenehala“. To sodišče je na podlagi sodbe Abed El Karem El Kott in drugi navedlo, da to velja, če je oseba prisiljena zapustiti območje delovanja te agencije, ker je njena osebna varnost resno ogrožena in UNRWA tej osebi ne more zagotoviti življenjskih razmer v skladu z nalogo, ki ji je zaupana.

17. V teh okoliščinah je Conseil d'État (državni svet) prekinil odločanje in Sodišču v predhodno odločanje predložil ti vprašanji:

- „1. Ali je treba ne glede na določbe nacionalnega prava, ki pod nekaterimi pogoji omogočajo prebivanje tujca zaradi njegovega zdravstvenega stanja in ga po potrebi ščitijo pred ukrepom odstranitve, določbe člena 12(1)(a) Direktive 2011/95/EU razlagati tako, da se za bolnega palestinskega begunca, ki po tem, ko je dejansko imel zaščito ali pomoč UNRWA, zapusti državo ali ozemlje, ki spada na območje posredovanja tega organa in kjer je imel običajno prebivališče, ker tam ne more imeti zadostnega dostopa do zdravstvenih storitev in zdravljenja, ki jih potrebuje zaradi svojega zdravstvenega stanja, in ker ta nezadostni dostop pomeni utemeljeno grožnjo za njegovo življenje ali telesno celovitost, lahko šteje, da je njegova osebna varnost resno ogrožena in da je v položaju, v katerem mu UNRWA ne more zagotoviti življenjskih razmer v skladu z nalogo, ki ji je naložena?“
2. Če je odgovor na prvo vprašanje pritrdilen, katera merila – ki se nanašajo na primer na resnost bolezni ali na naravo potrebnih zdravstvenih storitev – omogočajo opredelitev takega položaja?“

18. Predlog za sprejetje predhodne odločbe z dne 22. marca 2022 je bil vpisan 3. maja 2022. Pisna stališča so predložili SW, belgijska in francoska vlada ter Evropska komisija. SW, francoska vlada in Komisija so bili zastopani na obravnavi, ki je potekala 26. januarja 2023.

IV. Analiza

19. Člen 12(1)(a) Direktive 2011/95, s katerim se izvaja člen 1(D) Ženevske konvencije, ki je tako prenesen v pravo Unije,⁷ vsebuje tako *izključitveno klavzulo* kot tudi *vkjučitveno klavzulo*.⁸

⁶ V predlogu za sprejetje predhodne odločbe je uporabljen izraz „terciarne zdravstvene storitve“. Kot so stranke in zainteresirane stranke pojasnile na obravnavi, je treba ta izraz razumeti kot napatilo na zdravstvene storitve, ki vključujejo napredne in kompleksne diagnostiko, postopke in zdravljenja.

⁷ V skladu z uvodno izjavo 3 Direktive 2011/95 azilni sistem Unije temelji na „popolni in vključujoči uporabi Ženevske konvencije“, več določb te direktive pa napatuje na določbe te konvencije ali povzema njihovo vsebino. Poleg tega člen 18 Listine Evropske unije o temeljnih pravicah (v nadaljevanju: Listina) določa, da je „[o]b upoštevanju pravil Ženevske konvencije [...] priznana pravica do azila“, člen 78(1) PDEU pa, da mora biti skupna azilna politika „v skladu“ s to konvencijo. Iz tega sledi, da čeprav Unija ni podpisnica Ženevske konvencije, mora biti razlaga pravnega okvira Unije na področju azila v skladu s to konvencijo (glej v tem smislu tudi sodbo Bobol, točka 37).

⁸ Glej v tem smislu sodbo Alheto (točka 87). Sodišče je v tej sodbi izključitveno klavzulo opredelilo kot „razlog za izključitev iz statusa begunca“ in vključitveno klavzulo kot „razlog za prenehanje uporabe navedenega razloga za izključitev“. Zaradi enostavnosti bom raje uporabljal izraza „izključitvena klavzula“ in „vkjučitvena klavzula“.

20. Po eni strani določa, da osebi, če sodi na področje uporabe člena 1(D) Ženevske konvencije – v obravnavani zadevi, ker je oseba brez državljanstva palestinskega rodu, ki uživa zaščito ali pomoč UNRWA – ne more biti priznan status „begunca“ na podlagi Direktive 2011/95, enako kot taka oseba ne more biti „begunec“ niti na podlagi Ženevske konvencije.⁹

21. Če pa se po drugi strani lahko šteje, da je taka zaščita ali pomoč „prenehala“, je taka oseba „samodejno [*ipso facto*] upravičen[a] do ugodnosti“ iz te direktive (enako kot bi bila v tem primeru *ipso facto* upravičena do ugodnosti iz Ženevske konvencije). Iz tega *lex specialis* je razvidno, da se izključitvena klavzula iz člena 12(1)(a) Direktive 2011/95 za osebo brez državljanstva palestinskega rodu preneha uporabljati le, če je mogoče šteti, da je zaščita ali pomoč UNRWA „prenehala“. Če pa je tako, je treba zadevno osebo obravnavati kot „begunca“ v skladu s to direktivo – in je „samodejno“ upravičena do sistema, ki se uporablja za begunce v skladu z isto direktivo –¹⁰ ne da bi morala izpolniti zahteve, ki se uporabljajo za druge prosilce za azil.¹¹ Kot je navedel generalni pravobranilec P. Mengozzi v sklepnih predlogih v zadevi Alheto,¹² je osebam, za katere se uporablja člen 12(1)(a) Direktive 2011/95, mednarodna skupnost že priznala status beguncev. Razlog, zaradi katerega se zanje uporablja izključitvena klavzula iz te določbe, je ta, da so že upravičene do posebnega programa zaščite, ki ga izvaja agencija ali organ ZN (v obravnavani zadevi UNRWA).

22. Predložitveno sodišče se s prvim vprašanjem v bistvu sprašuje, ali se vključitvena klavzula iz člena 12(1)(a) Direktive 2011/95 lahko uporablja za osebo brez državljanstva palestinskega rodu, ki uživa zaščito ali pomoč UNRWA, vendar na območju delovanja te agencije nima dostopa do zdravljenja, potrebnega zaradi njenega zdravstvenega stanja. Z drugim vprašanjem, ki je odvisno od odgovora, ki ga bo Sodišče dalo na prvo vprašanje, predložitveno sodišče prosi za smernice glede meril, ki jih morajo nacionalna sodišča uporabiti pri opredelitvi, za katere od teh položajev se ta klavzula dejansko uporablja.

23. Ti vprašanji bom obravnaval eno za drugim.

A. Prvo vprašanje: ali se lahko uporablja vključitvena klavzula?

24. Pred analizo problematike, na katero se nanaša prvo vprašanje, bi želel podati nekaj uvodnih ugotovitev glede okoliščin izrednega pravnega položaja oseb brez državljanstva palestinskega rodu, ki imajo zaščito ali pomoč UNRWA.

⁹ Izključitvena klavzula se uporablja samo za osebe, ki dejansko imajo zaščito ali pomoč, ki jo zagotavlja UNRWA. Ne more vključevati oseb, ki so ali so bile samo upravičene do zaščite ali pomoči te agencije, vendar je niso dejansko dobile (glej sodbo Bobol, točka 51).

¹⁰ Glej sodbo Abed El Karem El Kott in drugi (točka 71).

¹¹ Natančneje, zadevni osebi ni treba dokazati utemeljenega strahu pred preganjanjem v smislu člena 2(d) Direktive 2011/95. Vendar morajo nacionalni organi kljub temu preveriti, da se zanjo ne uporablja nobeden od razlogov za izključitev iz člena 12(1)(b), člena 12(2) in člena 12(3) te direktive (glej v tem smislu sodbo Alheto, točka 86 in navedena sodna praksa). Dalje, oseba mora še vedno vložiti prošnjo za status begunca. Tako dejstvo, da so zadevne osebe *ipso facto* upravičene do ugodnosti iz Direktive 2011/95, ne pomeni nepogojne pravice do statusa begunca (glej sodbo Abed El Karem El Kott in drugi, točka 75).

¹² C-585/16, EU:C:2018:327, točka 36.

1. Izredni pravni položaj oseb brez državljanstva palestinskega rodu, ki imajo zaščito ali pomoč UNRWA

25. Čeprav je besedilo člena 1(D) Ženevske konvencije zastavljeno široko,¹³ je danes jasno, da se izključitvena klavzula iz te določbe – ki je prezrcaljena v člen 12(1)(a) Direktive 2011/95 – uporablja zgolj za osebe, ki uživajo zaščito ali pomoč UNRWA, torej osebe brez državljanstva palestinskega rodu, ki se nahajajo na območju delovanja te agencije in dejansko imajo to zaščito ali pomoč.

26. Za te osebe se uporablja *edinstven* sistem, saj so edina kategorija oseb, ki se jim v skladu z navedenima določbama ne prizna status begunca na podlagi navedene konvencije oziroma direktive.

27. Kot je ugotovila generalna pravobranilka E. Sharpston,¹⁴ je bil člen 1(D) Ženevske konvencije napisan v posebnih okoliščinah. Zasnovan je bil kmalu po izraelsko-arabskem konfliktu leta 1948, med drugim zaradi preprečitve množičnega bega z zemljepisnega območja, kjer je nekoč bila Palestina, ter podvajanja pristojnosti med UNHCR in UNRWA.¹⁵ Izključitev oseb brez državljanstva palestinskega rodu iz te konvencije je bila utemeljena s tem, da naj bi tem osebam na svojem območju delovanja ustrezno – in enakovredno – raven zaščite zagotavljala UNRWA, zato naj načeloma ne bi imele razloga za to, da bi poskusile pridobiti zaščito, ki jo zagotavlja ta instrument.¹⁶

28. Poleg tega je bilo sprva mišljeno, da bo edinstveno obravnavanje oseb brez državljanstva palestinskega rodu trajalo le omejeno časovno obdobje. Namen člena 1(D) Ženevske konvencije je bil takim osebam brez državljanstva zagotoviti neprekinjeno zaščito, vse dokler njihov položaj ne bo dokončno urejen v skladu z ustreznimi resolucijami Generalne skupščine Združenih narodov.¹⁷ Vendar do zdaj rešitve v zvezi s tem še ni. Zato je člen 1(D) Ženevske konvencije še vedno v veljavi, njegova vsebina pa je izražena v členu 12(1)(a) Direktive 2011/95.

29. Po teh pojasnilih naj še dodam, da se v okviru uporabe Direktive 2011/95 edinstveni sistem, ki se uporablja za osebe brez državljanstva palestinskega rodu, nanaša samo na možnost, da se jim prizna status begunca, ne pa tudi subsidiarna zaščita.¹⁸

30. Ob upoštevanju teh okoliščin opozarjam, da Ženevska konvencija in Direktiva 2011/95 zahtevata, da osebam, ki dejansko pridobijo status begunca na podlagi enega od navedenih instrumentov, njihova država gostiteljica in/ali država članica prizna nekatere pravice. Te pravice je treba priznati na enaki ravni, kot se zagotovijo državljanom te države ali države članice, oziroma vsaj na enaki ravni, kot so zagotovljene tujcem v isti državi ali državi članici.¹⁹ V zvezi z zdravstvenim varstvom ugotavljam, da člen 30 Direktive 2011/95 določa, da imajo „upravičenci

¹³ Člen 1(D) Ženevske konvencije se ne sklicuje posebej na UNRWA. Namesto tega se splošneje sklicuje na „organe ali agencije Združenih narodov, razen [UNHCR]“.

¹⁴ Glej sklepne predloge generalne pravobranilke E. Sharpston v zadevi Bobol (C-31/09, EU:C:2010:119, točka 41).

¹⁵ Prav tam (točka 43).

¹⁶ Glej točko 21 teh sklepnih predlogov.

¹⁷ Glej sodbo *Abed El Karem El Kott* in drugi (točka 62).

¹⁸ Prav tam (točka 68).

¹⁹ Glej na primer svobodo veroizpovedi (člen 4 Ženevske konvencije), dostop do sodišč, pravne pomoči in izvzetja iz zahteve po pologu varščine za plačilo stroškov v sodnem postopku (člen 16), javno pomoč (člen 23) ter delovno zakonodajo in socialno zavarovanje (člen 24(1)).

do mednarodne zaščite“, torej tako „begunci“ kot tudi „upravičenci do subsidiarne zaščite“ v smislu te direktive, dostop do zdravstvenega varstva pod *enakimi* pogoji za upravičenost kot državljani držav članic.

31. Osebe brez državljanstva palestinskega rodu, ki imajo zaščito ali pomoč UNRWA, se zaradi svojega posebnega pravnega položaja ne morejo opirati na to določbo, *razen če in dokler* ni dokazano, da je zaščita ali pomoč, ki jim jo je zagotavljala UNRWA, „prenehala“ v smislu člena 12(1)(a) te direktive ali jim je bila priznana subsidiarna zaščita.

2. Kdaj je treba šteti, da je zaščita ali pomoč UNRWA „prenehala“: sodna praksa Sodišča

32. Sodišče je že pojasnilo več vprašanj v zvezi z razlago člena 12(1)(a) Direktive 2011/95. Natančneje, ugotovilo je, da je treba šteti, da je „zaščita ali pomoč“ UNRWA „prenehala“ v smislu te določbe v vseh položajih, v katerih *ne more* opravljati svoje naloge.²⁰ S tega vidika je dovolj, da je do navedenega prenehanja prišlo „iz katerega koli razloga“, kot to določa člen 12(1)(a) te direktive.

33. Sodišče je ob pojasnjevanju pomena tega izraza („iz katerega koli razloga“) ugotovilo, da se ne nanaša le na dogodke, ki se neposredno nanašajo na UNRWA (na primer razpustitev te agencije). Razlog za prenehanje take zaščite ali pomoči je namreč lahko tudi širše posledica okoliščin, ki so zadevno osebo prisilile k odhodu z območja delovanja UNRWA in ki niso odvisne od njene volje.²¹

34. V zvezi s tem je Sodišče še navedlo, da je treba šteti, da je bila oseba prisiljena zapustiti območje delovanja UNRWA, če se na podlagi posamične presoje vseh upoštevnihih elementov²² izkaže, da je njena osebna varnost resno ogrožena (prvo merilo) in če ji UNRWA na tem območju ne more zagotoviti življenjskih razmer v skladu z nalogo, ki ji je naložena (drugo merilo).²³

35. Vse stranke iz postopka v glavni stvari in zainteresirane stranke v tej zadevi se strinjajo, da sta ti merili tisti, na podlagi katerih je treba presojati položaj iz postopka v glavni stvari, da se opredeli, ali je zaščita ali pomoč UNRWA, ki jo ima SW, „prenehala“ v smislu člena 12(1)(a) Direktive 2011/95 ter mu je zato treba priznati status begunca. Ugotavljam, da je isti merili navedlo predložitveno sodišče v prvem vprašanju kot referenčni merili, na podlagi katerih je treba izvesti presojo.

²⁰ Glej sodbo *Abed El Karem El Kott in drugi* (točka 56).

²¹ Prav tam (točki 58 in 59). Zaradi popolnosti naj dodam, da je Sodišče navedlo, da zgolj nenavzočnosti na tem območju ali zgolj prostovoljne odločitve, da ga zapusti, seveda ni mogoče opredeliti za prenehanje zaščite ali pomoči.

²² V zvezi s tem je treba upoštevati upoštevne okoliščine, kakršne obstajajo ne le ob odhodu te osebe z območja delovanja UNRWA, temveč tudi takrat, ko pristojni upravni ali sodni organi obravnavajo prošnjo za priznanje statusa begunca ali odločbo o zavrnitvi priznanja tega statusa (glej sodbo *Secretary of State for the Home Department* (Status begunca ali osebe brez državljanstva palestinskega rodu), točka 58).

²³ Glej sodbo *Abed El Karem El Kott in drugi* (točka 63).

3. Uporaba vključitvene klavzule v primerih, v katerih ni mogoč dostop do zdravljenja na območju delovanja UNRWA

a) Prvo merilo: resna ogroženost osebne varnosti

36. Menim, da je očitno, da je prvo merilo – ki se nanaša na to, ali je varnost osebe resno ogrožena – *lahko* izpolnjeno v nekaterih primerih, v katerih zadevna oseba na območju delovanja UNRWA ne more dostopati do zdravljenja.

37. V zvezi s tem brez težav sprejemem, da se na prvi pogled zdi, da se pojem „osebna varnost“ nanaša na položaje, ki vključujejo prej zunanje kot pa notranje grožnje osebi. Zdi se lažje predstavljivo, da je osebna varnost resno ogrožena v položaju, ki vključuje naravno nesrečo (kot je poplava ali potres), ali – kot navajata belgijska in francoska vlada – škodo, ki jo *namerno povzroči* druga oseba, subjekt ali sila,²⁴ v nasprotju s položajem, v katerem je primarni vzrok za škodo, povzročeno osebi, *naravno nastalo* bolezensko stanje. Vendar menim – kot navaja tudi Komisija – da je ta pojem dovolj širok, da zajema tudi take položaje, ki so po naravi notranji in v katerih oseba utrpí škodo, ki ni namerno prizadejana ali povzročena od zunaj, temveč nastane naravno, zaradi zunanjih dejavnikov (na primer zaradi nezmožnosti UNRWA, da zagotovi dostojne materialne razmere ali ustrezno zdravstveno oskrbo) pa se le še stopnjuje.²⁵

38. Sodišče je namreč že navedlo, da je lahko osebna varnost resno ogrožena v položaju, v katerem oseba trdi, da ne more dostopati do izobraževanja ali zdravstvene pomoči, ki bi bila ob upoštevanju njene resne invalidnosti, za katero trpi že od rojstva, prilagojena njenim potrebam.²⁶ Pojem „osebna varnost“ je bil torej že uporabljen za primere, v katerih *primarni ali izvorni razlog* za škodo, prizadejano osebi, ni zunanji, ampak je povezan z invalidnostjo ali bolezenskim stanjem, ki je prirojeno ali do katerega – širše gledano – pride naravno in je z vidika navedene osebe povsem *notranje*,²⁷ ter je zgolj *razlog za stopnjevanje* te škode, to je nezmožnost dostopa do zdravstvene oskrbe ali zdravljenja, povezan z okoliščinami, ki so z vidika zadevne osebe *zunanje*.²⁸

39. V zvezi s tem je jasno, da ne samo, da je lahko *primarni razlog* za škodo, nastalo za osebo, povsem notranji, ampak tudi – širše gledano – je lahko *zunanji razlog*, zaradi katerega se ta škoda stopnjuje (torej zunanji razlog, zaradi katerega zadevna oseba na območju delovanja UNRWA ne more dostopati do zahtevanega zdravljenja), nematerialen. Ta dostop je bil lahko namerno odvzet ali pa potrebna oskrba ali zdravljenje preprosto nista več dostopna zaradi pomanjkanja materialnih virov ali sredstev UNRWA ali iz katerega koli drugega razloga (razen seveda znova tistih, ki so odvisni od volje zadevne osebe in z njenega vidika niso zunanji). V nasprotju

²⁴ V položajih iz postopka, v katerem je bila izdana sodba *Abed El Karem El Kott* in drugi, so na primer libanonski vojaki zadevne osebe žalili, z njimi grdo ravnali, jih samovoljno aretirali, mučili ali poniževali, njihov dom pa je bil požgan ali poškodovan in/ali so dobivale grožnje s smrtjo.

²⁵ Kot razumem, belgijska vlada meni, da je mogoče načeloma upoštevati le grožnje ali pomanjkljivosti, ki prizadenejo osebe brez državljanstva palestinskega rodu *kot skupino*, ali tiste, ki so po naravi sistemske (v nasprotju s posamičnimi ali osamljenimi grožnjami). Taka ozka razlaga je po mojem mnenju napačna. Če bi se namreč uporabil pristop te vlade, posamična presoja, ki jo morajo opraviti nacionalni organi, ne bi imela več nobenega smisla. Poleg tega je Sodišče že potrdilo, da je dovolj dokazati, da je pomoč ali zaščita UNRWA dejansko prenehala iz katerega koli razloga, kar se je torej lahko zgodilo „iz objektivnih razlogov ali razlogov, povezanih s posamičnim položajem navedene osebe“ (glej sodbo *Secretary of State for the Home Department (Status begunca ali osebe brez državljanstva palestinskega rodu)*, točka 72).

²⁶ Prav tam (točki 24 in 50).

²⁷ Kot je poudarila tožeča stranka iz postopka v glavni stvari, sta „zdravje“ in „invalidnost“ v točki 24 Smernic UNHCR o mednarodni zaščiti št. 13 navedena med „osebnimi okoliščinami“, zaradi katerih je oseba brez državljanstva palestinskega rodu lahko upravičena do priznanja statusa begunca.

²⁸ Po mojem mnenju je pomembno, da se bolezensko stanje osebe zaradi takih zunanjih dejavnikov stopnjuje. Menim, da je drugače, kadar sploh ne obstaja nobeno zdravljenje ali oskrba, ki bi lahko olajšala bolečino ali trpljenje osebe, ali ta zahtevano zdravljenje preprosto zavrača (v tem primeru je dejavnik stopnjevanja notranji, ne zunanji).

s trditvijo belgijske in francoske vlade ni treba dokazati, da je UNRWA ali država, na katere ozemlju deluje, tej osebi *namerno povzročila škodo*, ker jo je z ravnanjem ali opustitvijo prikrajšala za zahtevano zdravstveno oskrbo.²⁹ To ni predpogoj.³⁰

40. Seveda mi je jasno, da morata biti poleg obstoja groženj za osebno varnost izpolnjeni še dve zahtevi. Prvič, grožnje morajo biti takšne, da je „resno ogroženost“ osebne varnosti mogoče dokazati, in drugič, raven škode, ki bi bila osebi prizadejana, če bi ostala na območju delovanja UNRWA, mora biti resna (sicer takih groženj ni mogoče obravnavati kot dovolj resne, da vplivajo na „osebno varnost“). V zvezi s prvo od teh zahtev, to je, ali obstaja „resna ogroženost“, je po mojem mnenju očitno, da se izraz „resna ogroženost“ navezuje na *dejansko tveganje*, da se bodo zadevne grožnje osebni varnosti dejansko uresničile in da bo to vplivalo na varnost osebe, če ostane na območju delovanja UNRWA. Ali jasneje, strinjam se s tožečo stranko iz postopka v glavni stvari, da grožnje ne morejo biti zgolj hipotetične. Biti morajo dovolj *resnične*, da je njena osebna varnost lahko resno ogrožena.

41. V zvezi z drugo od teh zahtev, to je, ali je raven povzročene škode dovolj resna, da je mogoče šteti, da grožnje vplivajo na „osebno varnost“, bom prag, ki se zahteva v zvezi s tem, podrobneje začrtal v odgovoru na drugo vprašanje v nadaljevanju. Vsekakor pa za zdaj zadostuje ugotovitev, da vsaj *nekateri* primeri, ki vključujejo nezmožnost dostopa do zahtevanega zdravljenja, še zlasti tisti, v katerih nezdravljenje zadevne osebe odloča o njenem življenju in smrti, po mojem mnenju dosegajo prag resne škode.

42. V zvezi s tem ugotavljam, da Komisija na primer meni, da je položaj SW eden od teh primerov. Naj spomnim, da SW trpi za resno genetsko motnjo. Kot kaže – in kar med strankama iz postopka v glavni stvari dejansko ni sporno – se bo, če SW ne bo imel dostopa do zahtevanega zdravljenja, njegova pričakovana življenjska doba precej skrajšala in njegove možnosti za preživetje precej zmanjšale, kar pa morajo preveriti nacionalna sodišča. V takih okoliščinah je treba raven prizadejane škode gotovo obravnavati kot dovolj resno.

43. Po teh pojasnilih in razlagi, zakaj je po mojem mnenju osebna varnost lahko resno ogrožena v položaju, v katerem oseba trdi, da na območju delovanja UNRWA ne more dostopati do ustrezne zdravniške pomoči glede na svoje potrebe, bom podal še dve dodatni pripombi.

44. Prvič, ter znova v nasprotju s trditvami belgijske in francoske vlade, po mojem mnenju za to, da se dokaže, da je osebna varnost resno ogrožena, ni treba presoditi, ali za osebo, kot je SW, obstaja „utemeljen strah pred preganjanjem“ ali „utemeljeno tveganje, da utrpi resno škodo“ v smislu člena 5(1) in člena 6 Direktive 2011/95. Kot je pojasnila Komisija, zahteva, da je osebna varnost resno ogrožena, ni povezana z obstojem takega „utemeljen[ega] strah[u] pred preganjanjem ali utemeljen[ega] tveganj[a], da [oseba] utrpi resno škodo“ v smislu teh določb, ki se med drugim nanašajo samo na preganjanje ali resno škodo, ki jo povzročijo nekateri subjekti.

45. Sicer bi morala oseba brez državljanstva palestinskega rodu, kot je SW, da bi se zanjo uporabila vključitvena klavzula iz člena 12(1)(a) te direktive, dokazati, da izpolnjuje enake pogoje kot osebe, ki niso zajete s to določbo. S tem bi se spodkopal smisel *lex specialis* iz navedene določbe, v skladu s katero je nekdo, za kogar se ta uporablja, *ipso facto* upravičen do statusa

²⁹ Glej sodbo Secretary of State for the Home Department (Status begunca ali osebe brez državljanstva palestinskega rodu) (točki 70 in 71).

³⁰ Naj še dodam, da se sodna praksa Sodišča, na katero se ti vladi opirata pri svojih trditvah (v skladu s katero v bistvu hudo bolni osebi ni treba priznati mednarodne zaščite zgolj zato, ker ne more dobiti ustreznega zdravljenja v izvorni državi, če to ni posledica *namerne* odtegnitve takega zdravljenja (glej sodbo z dne 18. decembra 2014, M'Bodj (C-542/13, EU:C:2014:2452, točka 36)), ne nanaša na osebe brez državljanstva palestinskega rodu, ampak na druge prosilce za azil. Kot sem navedel v točkah od 26 do 28 zgoraj, osebe brez državljanstva palestinskega rodu niso v enakem položaju kot drugi prosilci za azil niti se zanje ne uporabljajo enake zahteve.

„begunca“, če lahko dokaže, da je zaščita ali pomoč, ki mu jo zagotavlja UNRWA, „prenehala“, ne da bi moral izpolniti splošne pogoje, navedene v tej direktivi, ki se uporabljajo samo za druge prosilce za azil.³¹ Poleg tega bi se s tem v bistvu pomešali ti med seboj zelo različni pravni vprašanji.

46. Drugič, pojasniti bi še želel, da za dokaz, da je osebni položaj osebe resno ogrožen, ni nujno sistematično presoditi, ali za zadevno osebo taka resna ogroženost obstaja na vsakem od ozemelj, na katerih UNRWA deluje. To bi bilo povsem nerazumno. Namesto tega je treba upoštevati zgolj vse sektorje območja delovanja UNRWA, na katerih ozemlje ima zadevna oseba *konkretno* možnost varno vstopiti in tam ostati.³²

b) Drugo merilo: ali UNRWA zadevni osebi na območju delovanja te agencije ne more zagotoviti življenjskih razmer, ki so v skladu z nalogo tega organa

47. V zvezi z drugim merilom, ki se nanaša na to, ali UNRWA zadevni osebi na območju delovanja te agencije ne more zagotoviti življenjskih razmer, ki so v skladu z nalogo tega organa, ugotavljam, da so bile trditve, ki so si jih izmenjale stranke iz postopka v glavni stvari in zainteresirane stranke v tej zadevi, osredotočene na to, kako je treba „nalogo“ UNRWA razumeti na splošno (1) in posebej glede na potrebe na področju zdravljenja ali zdravja (2).

48. Francoska vlada v zvezi s tem meni, da naloga UNRWA zajema *samo* zagotavljanje primarne, to je osnovne, zdravstvene oskrbe in da je izključeno zagotavljanje specializiranih, to je kompleksnejših zdravljenj, kot so tista, ki jih potrebuje SW. Po njenem mnenju ni mogoče šteti, da je naloga UNRWA „prenehala“ v smislu člena 12(1)(a) Direktive 2011/95, v položaju, v katerem osebi brez državljanstva palestinskega rodu ne more biti zagotovljen dostop do zdravljenja, ki je sorazmerno neobičajno in/ali kompleksno ter presega tako osnovno zdravstveno oskrbo.

49. V nadaljevanju bom pojasnil, zakaj se s tem ne strinjam.

1) Naloga UNRWA na splošno

50. Naj za začetek spomnim, da se UNRWA večinoma financira s prostovoljnimi prispevki držav članic ZN. Zato se njena *operativna zmogljivost* spreminja glede na periodične odločitve, ki jih sprejemajo te države članice ter se lahko seveda sčasoma spreminjajo glede na proračunske omejitve in vrsto drugih dejavnikov. Vendar menim, da to še ne pomeni, da se lahko skupaj z operativno zmogljivostjo UNRWA spreminja tudi sama *naloga* te agencije. Ta pojma se namreč med seboj zelo razlikujeta: „operativna zmogljivost“ se nanaša na „sredstva“, ki so na voljo, medtem ko „naloga“ zadeva „ključni namen“ (ali razlog za obstoj) UNRWA. Ali širše, sredstva, s katerimi se nekaj doseže, se lahko pogosto spreminjajo, medtem ko naj bi bil ključni namen skozi čas nekako stalen in trajen.

51. Menim, da je bil ključni namen ali razlog za obstoj UNRWA, ki je skozi čas stalen in trajen, tisto, kar je Sodišče želelo zajeti z napotilom na „nalogo“ UNRWA kot upoštevni element pri opredelitvi, ali ta zadevni osebi na območju delovanja te agencije ne more zagotoviti življenjskih razmer, ki so v skladu z *nalogo* tega organa, ter posledično ali se začne uporabljati vključitvena

³¹ Glej točko 21 teh sklepnih predlogov.

³² Glej sodbo Bundesrepublik Deutschland (Status begunca osebe brez državljanstva palestinskega rodu) (točka 67).

klavzula iz člena 12(1)(a) Direktive 2011/95. To, ali ima UNRWA na voljo dovolj materialnih sredstev, in njena operativna zmogljivost se nanašata ne na obseg same naloge, ampak na (ne)zmožnost te agencije, da navedeno nalogo izpolni.

52. Ob upoštevanju tega ozadja opozarjam – kot je poudarila Komisija – da naloga UNRWA (torej njen ključni namen) ni določena v nobenem predpisu, ampak izhaja iz ustreznih resolucij Generalne skupščine ZN. Tako te naloge ni mogoče izpeljati iz enega samega vira. Poleg tega je formulacija, uporabljena v različnih resolucijah Generalne skupščine ZN v zvezi s tem, precej široka. Natančneje, v skladu z Resolucijo Generalne skupščine ZN št. 74/83 z dne 13. decembra 2019 je naloga UNRWA delovati „za dobro počutje, zaščito in človeški razvoj palestinskih beguncev“ na splošno.

53. Sodišče je v sodni praksi na podlagi te formulacije navedlo, da je bila UNRWA ustanovljena za zaščito in pomoč osebam, registriranim pri njej, da se jim zagotovi njihovo dobro počutje kot beguncem.³³

54. Sodišče je še ugotovilo, da je iz besedila različnih resolucij Generalne skupščine ZN razvidno, da je cilj posebnega sistema, ki se uporablja za osebe brez državljanstva palestinskega rodu, tej skupini oseb zagotoviti neprekinjeno zaščito z *dejansko* zaščito ali pomočjo, in ne le z zagotavljanjem obstoja organa ali agencije, katere naloga je zagotavljati tako pomoč ali zaščito.³⁴ Torej vse kaže, da Sodišče nalogo UNRWA razume kot nalogo, ki zajema zagotavljanje dejanske (in ne le abstraktne) zaščite ali pomoči osebam, registriranih pri njej, zaradi spodbujanja njihovega „dobrega počutja“.

55. Ob upoštevanju navedenih preudarkov bom zdaj posebej analiziral, kaj „naloga“ UNRWA zajema z vidika potreb takih oseb na področju zdravljenja ali zdravja.

2) Naloga UNRWA posebej z vidika potreb na področju zdravljenja ali zdravja

56. Ker naloga UNRWA, da zagotovi dejansko zaščito ali pomoč osebam, registriranim pri njej, ni jasno opredeljena in je ni mogoče izpeljati iz enega samega vira, je Sodišče stranke in zainteresirane stranke na obravnavi pozvalo, naj pojasnijo, kaj naloga UNRWA zajema glede potreb takih oseb na področju zdravljenja ali zdravja.

57. Vse stranke in zainteresirane stranke so v odgovorih napotile na to, kar vključuje Resolucija Generalne skupščine ZN št. 74/83 z dne 13. decembra 2019, iz česar so izpeljale, da naloga UNRWA zajema *dejansko* „pomoč za zadovoljevanje osnovnih potreb na področju zdravja“. Vendar so stranke in zainteresirane stranke to formulacijo razumele različno.

58. Po eni strani je namreč tožeča stranka iz postopka v glavni stvari, s katero se strinja Komisija, poudarila, da ni pomembno odgovoriti na vprašanje, ali je neka vrsta zdravljenja na splošno zajeta z nalogo UNRWA ali je iz nje izključena. Uporabiti je treba namenski pristop in se namesto tega osredotočiti na zaščito ali pomoč, ki jo je treba zagotoviti osebam brez državljanstva palestinskega rodu na območju delovanja UNRWA, ter ob upoštevanju te ravni v vsakem posameznem primeru presoditi, ali so posebne potrebe zadevne osebe na področju zdravljenja ali zdravja zadovoljene. Vrsta zdravljenja, tudi če je to zelo specializirano, ni pomembna.

³³ Glej sodbi Alheto (točka 84) in Bundesrepublik Deutschland (Status begunca osebe brez državljanstva palestinskega rodu) (točka 48).

³⁴ Glej v tem smislu sodbo Abed El Karem El Kott in drugi (točka 60).

59. Po drugi strani je francoska vlada trdila – kot sem že ugotovil v točki 48 zgoraj – da „pomoč za zadovoljevanje osnovnih potreb na področju zdravja“ zajema zgolj zagotavljanje osnovne, torej primarne, zdravstvene oskrbe.³⁵ Ta vlada meni, da UNRWA ni odgovorna za zagotavljanje kompleksnejšega ali bolj specializiranega zdravljenja.

60. S tem stališčem se ne strinjam. Zdi se mi, da francoska vlada meša med nalogo UNRWA, ki zajema *dejansko* pomoč za zadovoljitev osnovnih *potreb na področju zdravljenja ali zdravja* (ki je izoblikovana zato, da se na podlagi pristopa, ki temelji na ciljih, ne pa na sredstvih, zagotovi zadovoljitev osnovnih potreb oseb, registriranih pri UNRWA, na področju zdravljenja ali zdravja ne glede na to, kakšna sredstva bi bila lahko za to potrebna), z dolžnostjo zagotavljanja minimalnega *zdravstvenega varstva*, to je dolžnostjo, da se istim osebam dajo na voljo nekateri osnovni zdravstveni viri (na primer z zagotovitvijo kompletov prve pomoči ali osnovnih zdravil, ki ni kompleksno ali specializirano).

61. V zvezi s tem seveda menim, da UNRWA ne more zagotoviti dostopa do vsake vrste zdravila ali zdravljenja, ki je na voljo. Vendar mora v skladu s svojo nalogo „pomoči za zadovoljevanje osnovnih potreb na področju zdravja“ *dejansko* pomagati osebam, registriranim pri njej, da dobijo dostop do zdravstvene oskrbe ali zdravljenja, ki jo ali ga potrebujejo za zadovoljitev svojih osnovnih potreb na področju zdravja ali zdravljenja – zlasti če sta oskrba ali zdravljenje bistvena pri spopadanju z bolezenskim stanjem, to, da se ne izvajata, pa bi lahko žal imelo za posledico smrt. Raven resnosti ali teže, ki se v zvezi s tem zahteva, da se določi, kaj šteje za osnovno potrebo na področju zdravja ali zdravljenja, bom razdelal v razdelku B v nadaljevanju kot del odgovora na drugo vprašanje. Vendar lahko že v tej fazi ugotovim, da je treba – če je oseba v položaju, v katerem gre za življenje in smrt, v kakršnem se zdi, da je SW,³⁶ ker mu UNRWA ne more *dejansko* pomagati oziroma mu ne pomaga pri zagotovitvi dostopa do zdravstvene oskrbe ali zdravljenja, ki ga zahteva njegova bolezen ali stanje – šteti, da UNRWA ne more zagotoviti, da bodo zadovoljene osnovne potrebe te osebe na področju zdravja ali zdravljenja, in ji torej „na območju delovanja te agencije“ ne more zagotoviti „življenjskih razmer, ki so v skladu z nalogo tega organa“.

62. Naj bom jasen: nikakor ne dvomim o tem, da je zdravljenje, do katerega mora dostopati SW, precej kompleksno in/ali specializirano. Iz informacij v spisu zadeve je razvidno, da ne potrebuje le transfuzij krvi, ampak mora jemati tudi specializirano zdravilo, ki je na voljo le po določeni ceni (za katero UNRWA trdi, da je ne more plačati). Vendar menim, da visoka cena zdravljenja ali njegova specializiranost nista pomembni z vidika obsega same naloge UNRWA, ampak prej z vidika tega, ali lahko navedena agencija svojo nalogo izpolni ali ne.³⁷

63. V zvezi s tem opozarjam, da morajo pristojni upravni ali sodni organi, da bi ugotovili, „ali UNRWA zadevni osebi dejansko ne more zagotoviti življenjskih razmer, ki so v skladu z nalogo tega organa“, presoditi, ali bo zadevna oseba dejansko lahko uživala zahtevano zaščito ali pomoč.³⁸ To, ali UNRWA sploh ne more zagotoviti zahtevane zaščite ali pomoči za zadovoljitev osnovnih potreb zadevne osebe na področju zdravljenja ali zdravja, ali pa to lahko stori, vendar *ne* dejansko (ker na primer zdravilo ali zdravljenje ni preprosto dostopno ali UNRWA nima

³⁵ Ugotavljam, da je iz dopisa UNRWA z dne 22. septembra 2021, naslovljenega na UNHCR, v katerem so opisani mandat in storitve UNRWA (na voljo na naslovu https://www.unrwa.org/resources/about-unrwa/UNRWA_letter_to_UNHCR), razvidno, da storitve UNRWA med drugim vključujejo zagotavljanje osnovnega izobraževanja in primarnega zdravstvenega varstva. Na prvi pogled terciarna zdravstvena oskrba tako ni vključena, vendar menim, da še ni nujno, da je treba zaradi tega razkoraka na prvo vprašanje odgovoriti nikalno.

³⁶ To morajo seveda preveriti nacionalna sodišča.

³⁷ Glej točki 51 in 52 zgoraj.

³⁸ Glej sodbo Bundesrepublik Deutschland (Status begunca osebe brez državljanstva palestinskega rodu) (točki 55 in 56).

dovolj finančnih sredstev ali zadostnega proračuna), je pomembno pri opredelitvi, ali je mogoče ugotoviti tako nezmožnost, vendar to še ne pomeni, da je položaj izvzet iz obsega naloge UNRWA.³⁹

4. Predlog glede prvega vprašanja

64. Ob upoštevanju pravkar navedenih ugotovitev menim, da sta merili iz točke 34 zgoraj, na podlagi katerih se opredeli, ali je zaščita ali pomoč UNRWA „prenehala“ v smislu člena 12(1)(a) Direktive 2011/95, *lahko* izpolnjeni v položaju, v katerem oseba brez državljanstva palestinskega rodu, ki ima zaščito ali pomoč UNRWA, na območju delovanja te agencije ne more dostopati do zdravljenja, ki ga njeno zdravstveno stanje zahteva. Zato tak položaj lahko spada na področje uporabe vključitvene klavzule iz te določbe in z njega ni izključen.

65. Menim, da tako razlago potrjujejo praktični vidiki. Če bi namreč Sodišče odločilo drugače, bi to pomenilo, da ne samo oseba v položaju SW ni *ipso facto* upravičena do ugodnosti iz te direktive (v skladu z vključitveno klavzulo iz člena 12(1)(a) Direktive 2011/95), ampak bi ji bilo s tem tudi preprečeno zaprositi za status „begunca“ na podlagi *katere koli* druge določbe Direktive 2011/95, saj bi bila v skladu z izključitveno klavzulo, ki jo vsebuje, izključena iz te direktive kot celote. Drugače povedano, ta oseba bi se znašla v položaju, manj ugodnem od položaja, v katerem so drugi prosilci za azil (tisti, za katere se ne uporablja člen 12(1)(a) Direktive 2011/95), saj bi lahko te druge osebe vsaj pod splošnimi pogoji zaprosile za status begunca, medtem ko navedena oseba tega ne bi mogla storiti. Menim, da bi bila taka rešitev očitno v nasprotju s ciljem člena 1(D) Ženevske konvencije, na katerega sem opozoril v točki 27 zgoraj, to je zagotoviti zaščito in pomoč osebam brez državljanstva palestinskega rodu.

66. Po teh pojasnilih pa menim, da pritrđen odgovor na prvo vprašanje še ne pomeni, da so vse osebe brez državljanstva palestinskega rodu, ki se zgolj pritožujejo nad zdravstveno oskrbo, ki jo prejemajo (ali je ne prejemajo) na območju delovanja UNRWA, *ipso facto* upravičene do tega, da se jim prizna status begunca v skladu z Direktivo 2011/95. To tematiko bom zdaj podrobneje obravnaval v zvezi z drugim vprašanjem.

B. Drugo vprašanje: kdaj se vključitvena klavzula uporablja v položajih v zvezi z zdravljenjem?

67. Predložitveno sodišče se z drugim vprašanjem sprašuje, katera merila morajo nacionalna sodišča uporabiti pri opredelitvi, kateri položaji – med položaji, v katerih oseba brez državljanstva palestinskega rodu, ki ima „zaščito ali pomoč“ UNRWA, trdi, da na območju delovanja te agencije ne more dostopati do zdravstvene oskrbe ali zdravljenja, ki ga zahteva njeno zdravstveno stanje – spadajo na področje uporabe *vključitvene klavzule* iz člena 12(1)(a) Direktive 2011/95.

68. Najprej bom navedel tri pomembna pojasnila.

³⁹ Kot je namreč poudarila Komisija, bi se sicer preudarki, povezani na primer s proračunskimi omejitvami – ki jih je mogoče upoštevati pri presoji, ali lahko UNRWA resnično zagotovi dejansko zaščito ali pomoč – spremenili v sam razlog, zakaj te zaščite ali pomoči ni mogoče obravnavati, kot da je „prenehala“ v smislu člena 12(1)(a) Direktive 2011/95.

69. Prvič, nekaj besed želim nameniti rešitvi, ki jo je predlagala francoska vlada. Po mnenju te vlade se primer, kakršen je ta iz postopka v glavni stvari, *ne* bi smel reševati z vidika vključitvene klavzule iz člena 12(1)(a) Direktive 2011/95, ampak namesto tega samo na podlagi nacionalnih določb,⁴⁰ ki v nekaterih omejenih okoliščinah državljanom tretjih držav ali osebam brez državljanstva omogočajo, da ostanejo na ozemlju držav članic med drugim zaradi svojega zdravja.

70. Francoska vlada se v podporo tej ugotovitvi sklicuje na uvodno izjavo 15 Direktive 2011/95, v kateri je navedeno, da lahko države članice takim osebam dovolijo, da ostanejo na njihovem ozemlju na podlagi diskrecijske odločitve, ki temelji na razlogih sočutja ali humanitarnosti. V isti uvodni izjavi je navedeno, da posamezniki, ki izkoristijo to možnost, ne spadajo na področje uporabe te direktive, ampak so zunaj nje.

71. V nasprotju s trditvijo te vlade menim, da te uvodne izjave ni mogoče razlagati tako, da je treba osebo izključiti s področja uporabe Direktive 2011/95, kadar koli bi lahko imela možnost sklicevanja na nacionalne določbe, s katerimi je priznana pravica, da v državi ostane iz razlogov sočutja ali humanitarnosti. Namesto tega je v njej zgolj navedeno, da je oseba, ki ji je taka pravica, da ostane, dejansko bila priznana, izključena s področja uporabe te direktive. Iz tega sledi, da morajo pristojni upravni ali sodni organi razen v posebnem sklopu okoliščin najprej preveriti, ali je zadevna oseba upravičena do mednarodne zaščite (oziroma, če gre za osebo brez državljanstva palestinskega rodu, ali spada na področje uporabe vključitvene klavzule iz člena 12(1)(a) Direktive 2011/95), nato pa morajo zgolj takrat, kadar to ni tako, preučiti, ali je lahko na podlagi nacionalnega prava upravičena do zaščite iz razlogov sočutja ali humanitarnosti. Zato ne vidim nobenega razloga za to, da bi morala imeti druga vrsta zaščite prednost pred prvo, kot predlaga francoska vlada.

72. Drugič, da bi se prepričali, ali je zaščita ali pomoč UNRWA „prenehala“ v smislu člena 12(1)(a) Direktive 2011/95, bi bilo treba opraviti tako dejansko kot pravno presojo. Naj spomnim – kot sem že navedel v točki 34 zgoraj – da je treba za dejansko presojo opraviti posamično presojo, pri kateri se upoštevajo vse upoštevne okoliščine, ki so lahko povezane z zadevno osebo (kot so njeno zdravstveno stanje, zdravljenje, ki ga potrebuje, in – ob pomoči strokovnjakov – dejanske posledice zanjo, če se ne zdravi) ali z ozadjem zadeve, ki zajema predvsem to, ali bi bila zahtevana zdravstvena oskrba ali zdravljenje v državah članicah na voljo, in poseben položaj države ali držav, v katerih deluje UNRWA.⁴¹ Menim, da je ta vidik precej pomemben. V položaju, kakršen je ta iz obravnavane zadeve, so življenjske razmere, v katerih živijo osebe brez državljanstva palestinskega rodu v Libanonu kot celota, skupaj s tistimi, s katerimi je soočen SW kot posameznik, zares upoštevne za odgovor na vprašanje, ali je zaščita ali pomoč UNRWA „prenehala“.

⁴⁰ Francoska vlada je v zvezi s tem napotila na člen L.425-9 zakonika o vstopu in prebivanju tujih državljanov ter pravici do azila.

⁴¹ Sodišče je namreč pojasnilo, da se lahko „vloga države, v kateri deluje UNRWA, prav tako izkaže za odločilno, da se temu organu omogoči, da učinkovito izvršuje svoj mandat in se prepriča, da zadevne osebe živijo v dostojnih razmerah“ (glej sodbo Secretary of State for the Home Department (Status begunca ali osebe brez državljanstva palestinskega rodu) (točki 82 in 83). Ugotavljam, da je Sodišče v tej sodbi še odločilo, da potreba po tem, da se upoštevajo vse upoštevne okoliščine posameznega primera, tudi v zvezi z državo ali državami, v kateri(h) UNRWA deluje, izhaja neposredno iz člena 4(3) Direktive 2011/95 (glej točko 54 te sodbe). V tej določbi so navedeni dejavniki, ki jih morajo pristojni upravni ali sodni organi upoštevati pri vsaki presoji prošnje za mednarodno zaščito.

73. V obravnavani zadevi to pomeni, da je treba pri presoji, ali je SW upravičen do ugodnosti iz Direktive 2011/95, upoštevati zdravljenje, ki mu ga lahko neposredno zagotovita tako UNRWA kot tudi libanonski sistem zdravstvenega varstva ob pomoči te agencije, saj je registriran pri UNRWA v Libanonu. Širše gledano, ravnanj (ali opustitev) UNRWA ni mogoče ločiti od okoliščin, v katerih ta organ deluje.⁴²

74. Tretjič, v zvezi s pravno presojjo se strinjam z belgijsko in francosko vlado, da ne more vsaka zdravstvena težava ali bolezensko stanje, za katero na območju, na katerem deluje UNRWA, ni na voljo zdravljenje, privedi do ugotovitve, da je „zaščita ali pomoč“ tega organa prenehala. Zahteva se določen prag resnosti, pri čemer menim, da je mogoče premike z enega območja zaščite (območje delovanja UNRWA) na drugo (država članica) dovoliti le v izjemnih položajih. Če ne bi bilo tako, bi se mimogrede znašli v položaju, v katerem bi lahko katera koli oseba, za katero se uporablja izključitvena klavzula iz člena 12(1)(a) Direktive 2011/95, ki meni, da zdravstvena oskrba ali zdravljenje, ki je (ga) je bila deležna (ali bi je (ga) bila lahko deležna) na območju delovanja UNRWA, ni dejansko ali ne izpolnjuje standardov oskrbe ali zdravljenja, ki bi je (ga) bila lahko deležna v eni od držav članic, trdila, da je „zaščita ali pomoč“, ki ji jo zagotavlja ta agencija, „prenehala“, in bi ji bil na podlagi tega priznan status begunca na podlagi Direktive 2011/95.

75. Zato mora biti prag resnosti dovolj visok, da deluje kot omejevalni dejavnik in preprečuje tovrstne primere „proste izbire“ ter „poplavo“ brezkončnih prošenj za azil, ki bi jih vložile osebe brez državljanstva palestinskega rodu. Vendar bi bilo hkrati, če bi bil prag resnosti „previsok“, osebi praktično onemogočeno sklicevanje na vključitveno klavzulo iz člena 12(1)(a) Direktive 2011/95 tudi v okoliščinah, v katerih so kršene pravice, ki so taki osebi zagotovljene z Listino, kot so zlasti njena pravica do človekovega dostojanstva, pravica do življenja in pravica do tega, da ni podvržena mučenju ali ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju⁴³, od katerih ni mogoče odstopati⁴⁴. Torej je treba zagotoviti ustrezno ravnatežje.

76. Naj po teh pojasnilih spomnim – kot sem pojasnil v oddelku A zgoraj – da morata biti, da se šteje, da je „zaščita ali pomoč“ UNRWA „prenehala“, izpolnjeni dve merili: prosilčeva osebna varnost mora biti resno ogrožena (prvo merilo) in UNRWA tej osebi na tem območju ne more zagotoviti življenjskih razmer, ki so v skladu z nalogo tega organa (drugo merilo).

77. Medtem ko je treba v položaju, kakršen je ta iz postopka v glavni stvari, v zvezi z drugim merilom v bistvu ugotoviti, ali UNRWA ne more zagotoviti, da bodo zadovoljene *osnovne potrebe* te osebe *na področju zdravljenja in zdravja*, če ostane na območju delovanja te agencije, je mogoče prvo merilo po mojem mnenju razdeliti na tri zahteve. Prvič, obstajati mora(jo) grožnja(-e) za varnost zadevne osebe, kar se v takem položaju ujema z naravno nastalim bolezenskim stanjem te osebe (notranja grožnja), ki se stopnjuje zaradi zunanjih dejavnikov. Drugič, te grožnje morajo biti takšne, da je mogoče „resno ogroženost“ osebne varnosti dokazati (drugače povedano, ne morejo biti zgolj hipotetične in biti morajo dovolj *resnične*). Tretjič, škoda, ki bi jo ta oseba utrpela, če bi ostala na območju delovanja UNRWA, mora biti *resna* (sicer istih groženj ni mogoče šteti za dovolj resne, da bi vplivale na „osebno varnost“).

⁴² Naj kot preprost primer navedem, da je očitno, da lahko vojna v državi, v kateri UNRWA deluje, neposredno vpliva na to, ali ta agencija lahko zagotavlja „zaščito ali pomoč“ v smislu člena 12(1)(a) Direktive 2011/95 ali ne. Naj dodam, da je Sodišče v sodbi *Secretary of State for the Home Department (Status begunca ali osebe brez državljanstva palestinskega rodu)* (točka 80) navedlo tudi, da bi bilo treba upoštevati vsako pomoč, ki jo zagotavljajo akterji civilne družbe, kot so NVO, če je UNRWA z njimi vzpostavila formalno sodelovanje, ki je stabilno in v okviru katerega ti pomagajo UNRWA pri izvrševanju njenega mandata.

⁴³ Glej zlasti člene 1, 2 in 4 Listine.

⁴⁴ Sodišče je na primer navedlo, da je prepoved nečloveškega in ponižujočega ravnanja in kaznovanja, določena v členu 4 Listine, absolutna (glej sodbo z dne 5. aprila 2016, *Aranyosi in Căldăraru (C-404/15 in C-659/15 PPU, EU:C:2016:198, točka 85)*).

78. Menim, da je v tem okviru ob upoštevanju navedene tretje zahteve jasno, da je treba dokazati določen prag, povezan z resnostjo škode. Podobno je treba pri drugem merilu – ki zahteva, da se zariše ločnica med položaji, v katerih je mogoče šteti, da so bile „osnovne potrebe na področju zdravljenja in zdravja“, ki jih ima oseba, zadovoljene, ter položaji, v katerih to ne velja – prav tako dokazati določen prag. Menim namreč, da morajo „osnovne“ potrebe na področju zdravljenja in zdravja zajemati le gotove, ključne potrebe na področju zdravljenja in zdravja, ki bi – če ne bi bile zadovoljene – privedle do smrti ali resne škode. Iz tega sledi, da se je treba z vidika tega merila osredotočiti tudi na resno škodo.

79. Naj v zvezi s tem, kaj je mogoče razumeti kot „resno škodo“, spomnim, da je v uvodni izjavi 16 Direktive 2011/95 opozorjeno na pomen spoštovanja temeljnih pravic, priznanih z Listino,⁴⁵ kot se razlagajo v sodni praksi Sodišča in – v skladu s členom 52(3) Listine – v sodni praksi Evropskega sodišča za človekove pravice (ESČP), ki se nanaša na enakovredne pravice. Sporno ni niti to, da je člen 4 Listine, ki varuje pravico do življenja ter pravico do tega, da ni nihče podvržen mučenju ali ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju, enakovreden členu 3 EKČP.⁴⁶

80. V zvezi z zadnjenavedeno določbo je iz sodne prakse ESČP jasno razvidno, da je bolečina, ki jo povzroči naravno nastala bolezen, pa naj bo fizična ali psihična, dovolj *resna*⁴⁷ zlasti takrat, ko obstajajo utemeljeni razlogi za prepričanje, da bi bila zadevna oseba, tudi če ni neposrednega tveganja, da bo umrla, zaradi neobstoja ali nedostopnosti ustreznega zdravljenja izpostavljena dejanskemu tveganju resnega, hitrega in nepopravljivega poslabšanja svojega zdravstvenega stanja, ki bi povzročilo hude bolečine ali bistveno skrajšanje njene pričakovane življenjske dobe.

81. Menim, da se je treba v obravnavani zadevi opreti na isti prag. Šteti je treba, da obstaja resno tveganje, da bo oseba utrpela resno škodo in da njene osnovne potrebe na področju zdravljenja ali zdravja niso zadovoljene v položaju, v katerem (i) obstaja neposredno tveganje, da bo umrla, ali (ii) obstajajo utemeljeni razlogi za prepričanje, da bi bila, tudi če ni neposrednega tveganja, da bo umrla, zaradi neobstoja ali nedostopnosti ustreznega zdravljenja izpostavljena dejanskemu tveganju resnega, hitrega in nepopravljivega poslabšanja svojega zdravstvenega stanja, ki bi povzročilo hude bolečine ali bistveno skrajšanje njene pričakovane življenjske dobe.

82. To je precej visok prag. Pomembno je, da ta prag temelji izključno na ravni *škode*, za katero obstaja resno ali dejansko tveganje, da jo bo zadevna oseba utrpela, ne glede na vrsto bolezenskega stanja in njegovo redkost ali običajnost.

83. Za konec želim še dodati, da je prag, ki sem ga pravkar predlagal, po mojem mnenju tesno povezan s spoštovanjem človekovega dostojanstva. Naj opozorim, da je iz uvodne izjave 16 Direktive 2011/95 jasno razvidno, da si ta direktiva prizadeva „zlasti“ zagotoviti polno spoštovanje človekovega dostojanstva. Poleg tega je Sodišče na človekovo dostojanstvo že napotilo v sodbi Bundesrepublik Deutschland (Status begunca osebe brez državljanstva palestinskega rodu), v kateri je navedlo, da ni mogoče šteti, da je bila oseba prisiljena zapustiti območje delovanja

⁴⁵ Glej tudi sodbo Bolbol (točka 38 in navedena sodna praksa).

⁴⁶ Glej sodbo z dne 22. novembra 2022, Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Odstranitev – Medicinska konoplja) (C-69/21, EU:C:2022:913, točka 65 in navedena sodna praksa; v nadaljevanju: sodba Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Odstranitev – Medicinska konoplja)).

⁴⁷ Glej v tem smislu sodbo ESČP z dne 13. decembra 2016, Paposhvili proti Belgiji (CE:ECHR:2016:1213JUD004173810, točki 178 in 183). Glej tudi sodbo Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Odstranitev – Medicinska konoplja) (točki 63 in 66). Ta sodna praksa se nanaša na položaje, ki vključujejo odstranitev hudo bolne osebe. Kljub temu menim, da je upoštevana za obravnavano zadevo.

UNRWA, če je lahko tam prebivala varno, v dostojnih življenjskih razmerah in ne da bi bila izpostavljena nevarnosti vračanja na ozemlje običajnega prebivališča, vse dokler se tja ne more varno vrniti.⁴⁸

84. Tako Komisija kot tudi tožeča stranka iz postopka v glavni stvari menita, da je treba pri presoji, ali obstaja resno ali dejansko tveganje, da bo oseba, registrirana pri UNRWA, utrpela resno škodo in ali bodo zadovoljene njene osnovne potrebe na področju zdravljenja in zdravja, upoštevati to, ali lahko na območju delovanja te agencije prebiva v „dostojnih življenjskih razmerah“.

85. S tem pristopom se strinjam. Menim, da je prag, ki sem ga opredelil v točki 81 zgoraj, zgolj podrobnejši izraz prav te zahteve.⁴⁹

V. Predlog

86. Glede na vse navedeno Sodišču predlagam, naj na vprašanji za predhodno odločanje, ki ju je predložil Conseil d'État (državni svet, Francija), odgovori:

1. Člen 12(1)(a) Direktive 2011/95/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 13. decembra 2011 o standardih glede pogojev, ki jih morajo izpolnjevati državljani tretjih držav ali osebe brez državljanstva, da so upravičeni do mednarodne zaščite, glede enotnega statusa beguncev ali oseb, upravičenih do subsidiarne zaščite, in glede vsebine te zaščite

je treba razlagati tako, da

je varnost osebe, ki ima zaščito ali pomoč UNRWA, lahko resno ogrožena in je lahko v položaju, v katerem ji ta agencija ne more zagotoviti življenjskih razmer v skladu z nalogo, ki je tej agenciji naložena, če je navedena oseba bolna in na območju delovanja UNRWA ne more dostopati do zahtevanega zdravljenja ali zahtevane zdravstvene oskrbe.

2. Člen 12(1)(a) Direktive 2011/95

je treba razlagati tako, da

je treba v takem položaju dokazati, da obstaja resno tveganje, da bo zadevna oseba utrpela resno škodo, ter da UNRWA ne bo mogla zagotoviti, da bodo zadovoljene osnovne potrebe te osebe na področju zdravljenja in zdravja, če ostane na območju delovanja te agencije. Obe zahtevi sta izpolnjeni, če je dokazano, da – če ostane na tem območju – (i) obstaja neposredno tveganje, da bo umrla, ali (ii) obstajajo utemeljeni razlogi za prepričanje, da bi bila, tudi če ni neposrednega tveganja, da bo umrla, zaradi nedostopnosti ustreznega zdravljenja izpostavljena dejanskemu tveganju resnega, hitrega in nepopravljivega poslabšanja svojega zdravstvenega stanja, ki bi povzročilo hude bolečine ali precejšnje skrajšanje njene pričakovane življenjske dobe.

⁴⁸ Glej točko 54 te sodbe in navedeno sodno prakso.

⁴⁹ Sodišče se je tako na dvodelni prag, ki sem ga predstavil, kot tudi na pojem „človekovo dostojanstvo“ oprlo v sodbi Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Odstranitev – Medicinska konoplja) (točki 63 in 71).